

УДК 94(477):271.4-726.2"195"

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5984.2025/3.9>**Костюк Л.В.**Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка**Федорів І.О.**Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

УЧАСТЬ ЄПІСКОПА ГРИГОРІЯ ХОМИШИНА У ДИСКУСІЇ ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ СВІТСЬКИХ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ ПІД ОПІКОЮ ГКЦ

У статті досліджується участь станіславівського єпископа Григорія Хомишина у суспільно-церковній дискусії щодо ролі й змісту діяльності світських культурно-просвітницьких товариств, які перебували під опікою греко-католицької церкви у міжвоєнні роки ХХ ст. Проаналізовано його концепцію співпраці духовенства з мирянськими організаціями, зокрема товариствами «Просвіта» та УПТ «Рідна школа», що активно впливали на національно-культурний розвиток та патріотичну свідомість українського населення Східної Галичини. Окреслено мету створення й особливості діяльності клерикального культурно-просвітницького товариства «Скала», ініційованого єпископом. Особливу увагу приділено позиції владики щодо необхідності підпорядкування світської культурно-просвітницької діяльності моральним та релігійним засадам з метою зупинити поширення атеїстичних і комуністичних настроїв у галицькому краї, а також уникнення надмірної політизації та ідеологізації таких структур. На основі пастирських послань, відозв та розпоряджень єпископа простежено намагання Г. Хомишина як виразника консервативно-католицького підходу, сформуванню такої моделі взаємодії церкви з громадськими інституціями, яка б поєднувала національно-патріотичне виховання з християнськими принципами. Висвітлено дискусії між прихильниками більшої автономії світських товариств і тими, хто наполягав на їх підпорядкуванні церковній опіці, зокрема й позицію А. Шептицького. Показано, що діяльність єпископа Г. Хомишина у цьому контексті була спрямована на збереження релігійної ідентичності та моральної єдності українського суспільства в умовах польської державної політики колонізації української освіти та міжвоєнних геополітичних викликів. Доведено, що його участь у цій дискусії відображала ширшу стратегію ГКЦ щодо гармонізації релігійного, культурного та національного чинників у громадському житті Галичини.

Ключові слова: Григорій Хомишин, греко-католицька церква, Станіславівська єпархія, клерикальні культурно-просвітницькі товариства, «Рідна школа», «Скала», часопис «Нова зоря», галицький консерватизм.

Постановка проблеми. Діяльність світських культурно-просвітницьких товариств під опікою Греко-католицької церкви (ГКЦ) стала одним із ключових чинників збереження та розвитку національної ідентичності українців Східної Галичини в умовах політичних і культурних викликів міжвоєнного періоду ХХ ст. Участь станіславівського єпископа Григорія Хомишина (1904–1945 рр.) у дискусії щодо напрямів та форм цієї діяльності виявила складний комплекс ідейно-релігійних,

суспільно-політичних, організаційних та ідеологічних питань, що відображали як внутрішньо-церковні пріоритети, так і зовнішні впливи. Незважаючи на значний науковий інтерес до постаті Г. Хомишина та історії греко-католицького руху у сучасній українській історіографії, окремі аспекти його взаємодії зі світськими культурно-просвітницькими об'єднаннями залишаються недостатньо дослідженими. Потребує з'ясування, яким чином позиція владики впливала на стратегію

таких товариств як «Просвіта», «Рідна школа», «Скала», їхню роль у суспільстві та взаємини між церковною і світською сферами українського громадського життя.

Історично зумовлене вагоме значення греко-католицького духовенства у національно-політичному житті Східної Галичини мало свої часові межі, тож рано чи пізно воно мусило поступитися місцем іншим суспільним силам. Парадокс полягав у тому, що саме завдяки турботі про виховання світської інтелігенції та жертвній праці для народу – розвиток національної освіти й культури, заснування читалень, пропаганді тверезості, створенню господарських і фінансових об'єднань – священники фактично заклали підвалини, на яких ґрунтувалася провідна роль церкви, та водночас підштовхнули галицьке суспільство до формування нових політичних ідей і національно-політичних структур [1]. Збереження ГКЦ цієї провідної ролі збіглася в часі з остаточною перемогою української національної ідентичності у свідомості галицьких греко-католиків, причому вирішальне значення в цьому процесі мав соціальний чинник.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Постать станіславівського єпископа Г. Хомишина достатньо репрезентована в сучасній українській історіографії, зокрема й у низці дисертаційних досліджень (О. Єгрешія, І. Пилипіва, Ю. Щербяка, У. Кошетар, Ю. Грабець та ін.) [2–6]. Незважаючи на це, питання участі Г. Хомишина у дискусіях довкола діяльності світських культурно-просвітницьких товариств під опікою ГКЦ не втрачає своєї актуальності та потребувало окремого предметного аналізу й відповідних узагальнень.

Зазначену тему неодноразово порушував у своїх дослідженнях О. Єгрешій, акцентуючи на тому, що Г. Хомишин розглядав культурно-просвітні організації як важливий інструмент духовного і національного виховання, водночас, застерігаючи їх від надмірної політизації [7–9]. Окрему увагу в історіографії приділено ініціативам єпископа щодо створення молодіжних клерикальних культурно-просвітницьких товариств, підпорядкованих ГКЦ, зокрема, «Єдність», «Скала». Про дискусію, що виникла у зв'язку з цим, згадують Ю. Щербяк, І. Пилипів, О. Єгрешій, О. Беген [3, 4, 10, 11]. У. Кошетар досліджувала суспільну діяльність Г. Хомишина як представника галицького клерикально-консервативного табору [5]. У студіях згаданих авторів наголошується на труднощах реалізації суспільно-релігійних проєктів Г. Хомишина унаслідок непростой реакції серед

галицької громадськості, конфліктів єпископа з товариством «Просвіта», конкуренції з іншими впливовими об'єднаннями та політичними суперечностями у суспільстві, полеміки з радикальними та клерикально-націоналістичними впливами в цих осередках.

Таким чином, у сучасній історіографії розглядається участь єпископа у дискусії щодо світських культурно-просвітницьких товариств як приклад поєднання духовної опіки, ідейного керівництва та прагнення зберегти автономію церковного впливу в умовах суспільно-політичних викликів 1920–1930-х рр., підкреслюється системність підходу Г. Хомишина, для якого взаємодія Церкви зі «світським» середовищем була частиною ширшої пастирської стратегії.

Джерельною базою даного наукового дослідження стали твори Г. Хомишина, зокрема, пастирські листи, відозви, розпорядження [12–17].

Метою даної наукової статті є всебічний аналіз участі єпископа Григорія Хомишина у дискусії щодо діяльності світських культурно-просвітницьких товариств під опікою Греко-католицької церкви, з'ясування змісту та аргументації його позиції, а також визначенні її впливу на розвиток взаємин між церковними структурами та світськими організаціями українського суспільства Східної Галичини у міжвоєнні роки.

Виклад основного матеріалу. У 1920–1930-х рр. у Східній Галичині перед ГКЦ постало завдання оновлення та визначення свого місця в суспільному житті. Це стало змістом архієрейського служіння митрополита Андрея Шептицького та інших ієрархів, зокрема єпископа Станіславівського Григорія Хомишина. Завдяки душпастирській, освітньо-культурній, харитативній та екуменічній діяльності греко-католицьке духовенство поступово утверджується як моральний авторитет для українців, а церква перетворюється на впливову інституцію галицького краю, носієм національної ідентичності та залишається важливим чинником консолідації й духовною опорою в боротьбі за державність.

Одним із ключових завдань у діяльності ГКЦ в умовах входження Східної Галичини до Польської Республіки продовжує займати питання освіти, як релігійної, так і світської. Розвиток українського шкільництва за нового політичного режиму ускладнювали дві основні причини. По-перше, внаслідок воєнних подій було знищено 858 українських шкіл, а значна частина вчителів, які брали участь у Першій світовій та польсько-українській війнах, загинула, стала інвалідами,

опинилася в таборах або виїхала за межі галицького краю. По-друге, польський уряд від початку окупації Східної Галичини проводив політику колонізації, передусім у шкільній сфері. Навіть учителі-українці, які залишилися, щоб отримати роботу, мали проходити через повітові реабілітаційні комісії, що видавали довідки про їхню лояльність до польської влади [3, с. 238]. Активно проводилась також політика утратізації шкільної освіти, котрій сприяв закон від 31 липня 1924 р. «Про деякі постанови в організації шкільництва» щодо так званої «двомовної школи». Більшість дисциплін тепер викладалися польською мовою, що не могло не загострити польсько-українське протистояння [18].

Занепокоєння викликав і той факт, що запровадження утратістичної початкової та середньої школи істотно обмежувало вплив греко-католицького духовенства на учнівську молодь, адже саме воно традиційно проводило катехизацію (уроки релігії). За чинним законом релігійне навчання здійснювалося відповідно до конфесійної належності школярів, однак після надання школі утратістичного статусу викладання релігії переходило до духовних осіб римо-католицького обряду [19, с. 84].

Одним з ефективним способів протидії політиці колонізації освіти стала мережа українських навчальних закладів за матеріальної підтримки українських культурно-просвітницьких товариств, ГКЦ та громадськості. Провідну роль у заснуванні народних і приватних початкових та середніх шкіл відіграли Українське педагогічне товариство, від 1926 р. – «Рідна школа» та ГКЦ [19, с. 108].

Відтак, формування мережі національного шкільництва відбувалося у тісній взаємодії з ГКЦ та виявлялося у кількох ключових напрямках: – фінансовій підтримці будівництва та утримання шкіл під опікою «Рідної школи»; – залученні священнослужителів до викладання уроків релігії у цих закладах; – участі духовенства в керівних органах «Рідної школи» на центральному та місцевому рівнях; – спільній організації благодійних заходів для збору коштів на потреби товариства та проведенні патріотично-виховних ініціатив [3, с. 246].

Важливого значення греко-католицькі священники надавали катехизації в державних і народних українських школах. Їхня участь полягала не лише в ознайомленні учнів з християнською мораллю та історією ГКЦ, а й як ключовий чинник виховання національно свідомої особистості. У цей час митрополит А. Шептицький сформулював

концепцію «Християнської школи для української молоді», відповідно з котрою саме від катехизаційної праці залежали життєвий шлях, чесноти та християнські цінності особистості [20, с. 205].

У період політизації українського національного руху та цивілізаційних змін перед главою ГКЦ А. Шептицьким постало складне завдання – визначити місце Церкви в умовах нових історичних реалій та викликів перед християнством. Добре обізнаний з історією ГКЦ, національними традиціями та складними українсько-польськими взаєминами, він розумів, що статус керівника «націоцентричної» Церкви не дозволяє обмежитися лише боротьбою із секуляризмом. Його позиція «відкритися світу» – виявилася в активній суспільно-політичній, просвітницькій та харитативній діяльності, підтримці товариств «Просвіта», «Рідна школа», «Сільський господар», допомозі освітнім і культурним ініціативам. У спілкуванні з представниками націоналістичного підпілля він обирав шлях діалогу, а не осуду. Натомість станіславський єпископ Г. Хомишин представляв консервативний напрям у ГКЦ першої половини ХХ ст. Як єпископ-ординарій, він міг ухвалювати незалежні рішення в межах своєї єпархії, залишаючись водночас у тіні митрополита й не виражаючи офіційної позиції всього греко-католицького духовенства [9, с. 247].

На рубежі 1920–1930-х рр. в галицькому середовищі відбувалася дискусія з приводу необхідності навчання української молоді в школах та поза їх межами основ християнської етики. На захист такої позиції у цей період активно виступив єпископ Г. Хомишин. Очевидно, що на такі його переконання вплинули наступні фактори: поразка ЗУНР, радикалізація окремих політичних партій різних ідеологій та їхні спроби підпорядкувати своїм впливам українське населення, особливо молодь. Важливу роль відіграв і пошук шляхів українсько-польського порозуміння з метою часткового пом'якшення політики колонізації, яку польська влада впроваджувала в освіті. І Г. Хомишин, і більшість поміркованих громадських та політичних діячів розуміли, що радикальні дії українських організацій та громадськості у шкільному питанні спричинять ще жорсткішу реакцію уряду. У 1928 р. він висунув ідею створення світських культурно-просвітницьких товариств під опікою та контролем Церкви. Насамперед йшлося про зміцнення ролі греко-католицького духовенства в організаційній структурі товариства «Рідна школа» та переорієнтацію її ідеології на християнські засади [3, с. 247].

Зазначимо, що станіславівський єпископ критично оцінював діяльність тогочасних українських світських товариств, вбачаючи в них значний вплив прокомуністичних ідей. Пропозицію митрополита А. Шептицького протидіяти ворожим Церкві силам безпосередньо в межах цих організацій Г. Хомишин не підтримав. Він наполягав, що зупинити поширення атеїстичних і комуністичних настроїв можуть лише нові просвітницькі інституції, підпорядковані ГКЦ [10, с. 108]. Від шкідливих впливів комуністів та більшовизму, що є «найнебезпечнішою силою для українців, що приносить голод, безвір'я та руїну» єпископ попереджав галичан у своїх Пастирських листах від 1930 р. «Про большевицьке переслідування релігії» та від 1931 р. «Про Византійство» [12–13]. На переконання Г. Хомишина, ефективною протидією більшовицькій агітації мало стати поширення серед населення католицької преси. У Відозві до духовенства Станіславівської єпархії «О пресі як дуже важній збруї нинішньої доби» він підкреслював, що друковані засоби відіграють вирішальну роль у питаннях миру й війни, родини й суспільства, мистецтва й літератури [16].

Відтак, через заснований ним часопис «Нова зоря» та створену у 1930 р. Українську католицьку народну партію Г. Хомишин неодноразово наголошував, що ГКЦ не може підтримувати школи УПТ, «в яких панує ворожий дух або ж молодь виховується в дусі байдужості до католицької релігії» [19, с. 164]. У пастирському листі від 1930 р., реагуючи на саботажні акції, владику зауважив, що товариство «сходить на непевну і хитку дорогу» [15]. Як консерватор, Г. Хомишин вважав, що клерикальна монополія має зберігатися й у першій половині ХХ ст. Він різко критикував ідеології, які загрожували традиційному цивілізаційному патерналістичному порядку – політичний і соціокультурний плюралізм, ляїцизм, радикалізм, соціалізм, націоналізм тощо, вважаючи їх небезпечними для Христової Церкви та християнства загалом. На його переконання, надмірне відкриття Церкви новим світським впливам несе ризик втрати вікових позицій на суспільство, тому сучасний світ має шукати шляхів повернення під опіку Церкви [15].

Натомість, галицькі радикальні партії розцінили цей курс як нову епоху панування єпископів та спробу встановити клерикальну диктатуру та вважали зміщення акценту «Рідної школи» зі світського до релігійного – «шкідливим», оскільки, на їхню думку, товариство фактично ставало «католицьким виховним закладом» [21, с. 205].

Така позиція греко-католицького єпископату отримала підтримку серед делегатів з'їзду «Рідної школи» від 25 березня 1931 р. У прийнятій резолюції наголошувалося, що відтепер «основою шкільної політики» товариства є «національне українське виховання на християнській етиці». При цьому зміна ідеологічного курсу була зумовлена не стільки принциповою позицією Г. Хомишина та його однодумців, скільки наслідками урядових репресій проти учасників саботажних акцій і посиленням політики колонізації у сфері освіти. Рішення з'їзду дало змогу ГКЦ посилити вплив як на керівний орган «Рідної школи» – Головну управу, так і на місцеві структури – повітові союзи. Із 69 їхніх голів 24 були священниками, що становило близько 25% від загальної кількості [3, с. 247–248].

Як представник консервативної ідеології ГКЦ єпископ Г. Хомишин послідовно виступав за створення виключно клерикальних, підпорядкованих Церкві інституцій. У 1928 р. він ініціював заснування такого просвітницького молодіжного товариства «Єдність», а у 1934 р. – клерикального товариства «Скала», доручивши греко-католицькому духовенству станіславівщини відкривати у своїх парафіях відповідні просвітницькі читальні [14; 17]. У проекті статуту «Скали» її метою визначалося «підтримувати, поширювати й поглиблювати освіту, культуру та релігійно-моральне життя українського народу на засадах святої католицької церкви», наголошувалося, що культурно-просвітницьке товариство перебуватиме під патронатом греко-католицького єпископа-ординарія у Станіславові [10, с. 110]. На думку Г. Хомишина, потреба у створенні нових католицьких просвітницьких організацій зумовлювалася тим, що світські інституції, засновані наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. греко-католицьким духовенством – кооперативи, читальні, народні доми, у 1930-х рр. опинилися під впливом атеїстичних і радикальних рухів. Він наголошував, що заклади під опікою ГКЦ здатні послабити деструктивну роботу і вплив світських ворожих установ [5, с. 143].

У 1937 р. Г. Хомишин видав розпорядження «Про діяльність священника в світських установах», в якому заборонив духовенству єпархії вступати до світських просвітницьких організацій, вважаючи їх осередками секуляризму. До речі, спеціальним листом його підтримав апостольський нунцій архієпископ Ф. Кортезі, у котрому той наголосив, що духовенство не повинно належати до політичних партій чи світських об'єднань, а має зосередитися на розвитку Католицької Акції

та впровадженні християнських принципів у суспільне життя [5, с. 155].

Зважаючи на ситуацію, що склалась тоді у середовищі греко-католицького духовенства (коли деякі душпастирі почали перетворюватись на «патріотів-священників» та суспільних діячів, могли свідомо скорочувати богослужіння, відмінити сповіді чи проповіді, бо поспішали на народні віча, перетворювали свої домівки на осередки світських установ, тощо) – таке рішення було актуальним [22, с. 4–5].

Часопис «Нова Зоря» залишався друкованим органом, у котрому наполегливо захищалася католицько-консервативна думка та послідовно підтримувалося розпорядження Г. Хомишина. Лише у 1938 р. у ньому було опубліковано 16 статей на цю тему, головними мотивами яких були дисципліна, патріотизм, повага до авторитету священника, зазначалися відмінності між католицькими й світськими організаціями Східної Галичини [5, с. 156].

Водночас подальші радикальні ініціативи Г. Хомишина, спрямовані на «повну» клерикалізацію культурно-просвітницьких товариств і посилення впливу духовенства в їхній діяльності, як вважає український дослідник І. Пилипів, спричинили протилежний результат, оскільки ГКЦ перебрала на себе невласливі їй функції, фактично нав'язуючи членам товариств і громадськості регіону винятково християнську систему цінностей [3, с. 248]. До того ж, на священників у парафіях покладалася значний обсяг обов'язків, який не кожен міг виконати, поєднуючи пряме душпастирське служіння з організацією культурно-просвітницьких товариств релігійного спрямування, зокрема читалень «Скали» [21, с. 267].

Створення під патронатом Г. Хомишина нової культурно-просвітницької організації «Скала» викликало гостру реакцію в суспільстві. Конфлікт єпископа з товариством «Просвіта» надалі лише поглиблювався. Преса різних політичних таборів – від УНДО («Діло») та УСРП («Громадський голос») до націоналістичних видань («Наш клич», «Розбудова держави») – критикувала ініціативу, прогнозуючи конфлікти з «Просвітою», розкол українських установ і навіть вбачаючи у ній антиукраїнський характер. На думку сучасного дослідника О. Єгрешія, Г. Хомишин доволі жорстко наполягав на створенні нової клерикальної організації. Із його висловлювань складалося враження, ніби «Скала» покликана стати противагою світським товариствам, які вже десятиліттями діяли на просвітницькій ниві. За таких обставин цілком

закономірною була переважно негативна реакція як керівництва світських об'єднань, так і значної частини галицько-української громадськості на її появу [10, с. 111–112].

За підсумками дискусій у ситуації, що склалася, переважив більш поміркований підхід А. Шептицького, який виступав за співпрацю з культурно-просвітницькими товариствами та зберігав лояльність чи принаймні нейтралітет до інших ідеологій. Унаслідок цього 25 грудня 1934 р. отець О. Базюк, представник «хомишинського» табору, подав у відставку з посади голови управи «Рідної школи». Ініціатива створення читалень «Скали» отримала лише обмежену підтримку серед духовенства Станіславівської єпархії, переважно під тиском погроз єпископа позбавити непокірних священників парафій. Його розпорядження про заборону священникам єпархії брати участь у будь-яких світських організаціях стало фактично відчайдушним кроком, що спричинив ще гострішу критику на його ім'я [3, с. 249].

Висновки. Аналіз участі єпископа Г. Хомишина у дискусії навколо діяльності світських культурно-просвітницьких товариств під опікою ГКЦ засвідчує, що його позиція мала глибоке ідеологічне підґрунтя, спрямоване на посилення ролі духовенства у формуванні суспільної свідомості. Г. Хомишин вбачав у клерикалізації культурно-просвітницької сфери важливий засіб зміцнення християнських цінностей та моральних орієнтирів українського народу. Будучи відданим католицьким ортодоксальним принципам і дотримуючись ультрамонтанських поглядів, владику уникав компромісів у справах, пов'язаних із церковними та релігійними питаннями. Очевидно, що консерватори ставилися стримано до просвітницької та громадської діяльності світських організацій, політичної активності партій не лише лівого, а й центристського спрямування, а подекуди й до державницьких позицій окремих суспільно-політичних діячів.

Водночас, прагнення ієрарха встановити домінування церковних структур у цій сфері викликало неоднозначну реакцію – від підтримки частини духовенства й вірян – до гострої критики з боку світських націоналістичних організацій та преси. Конфліктні ситуації навколо створення організації «Скала» показали, що надмірна клерикалізація, запроваджена Г. Хомишином, замість консолідації національних сил у протистоянні політиці колонізації, фактично сприяла поглибленню розбіжностей та виникненню поділу товариств і шкільництва на «світські» та «релігійні».

У майбутніх дослідженнях з цієї проблематики доречно ширше порівняти підходи Г. Хомишина та інших ієрархів ГКЦ до взаємодії з громадськими організаціями, проаналізувати вплив цієї дискусії на подальший розвиток

українського культурно-просвітницького руху Східної Галичини, детальніше вивчити реакції конкретних культурно-просвітницьких товариств та окремих діячів на політику клерикалізації.

Список літератури:

1. Турій О. Греко-католицька церква та українська національна ідентичність в Галичині. URL: <https://ucu.edu.ua/news/hreko-katolytska-tserkva-ta-ukrajinska-natsionalna-identychnist-v-halychyni-tyzhden-2/>
2. Єгрешій О. Суспільно-політична та культурно-просвітницька діяльність єпископа Григорія Хомишина (1904–1945 рр.): дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Історія України. Івано-Франківськ, 2003. 214 арк.
3. Пилипів І. Греко-Католицька Церква в суспільно-політичному житті Другої Речі Посполитої (1918–1939 рр.): дис. ... докт. і. н.: 07.00.01. Історія України. К., 2011. 489 с.
4. Щербяк Ю. Освітня доктрина Української греко-католицької церкви та її впровадження в Україні (середина XIX – XX ст.): дис. ... докт. пед. н.: 13.00.01. Загальна педагогіка та історія педагогіки. Тернопіль, 2009. 508 с.
5. Кошетар У. Роль української греко-католицької церкви у формуванні галицького консерватизму 1900–1939 рр.: дис. ... канд. і. н.: 07.00.01. Історія України. К., 2007. 249 с.
6. Грабець Ю. Діяльність греко-католицького духовенства Східної Галичини у 1918–1939 рр.: дис. ... канд. і. н.: 032. Історія та археологія. Тернопіль, 2025. 307 с.
7. Єгрешій О. Клерикальне культурно-просвітницьке товариство «Скала» (1934–1939 рр.): оптимізація чи деконсолідація? *Україна соборна. Збірник наукових статей. Випуск 2. Частина II*. К., 2005. С. 341–349.
8. Єгрешій О. Проблема взаємовідносин культурно-просвітницьких товариств «Скала» і «Просвіта» у 30-х роках XX ст. *Дрогобицький краєзнавчий збірник. Спецвипуск до 60-річчя УПА*. Дрогобич, 2002. С. 352–361.
9. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин в умовах українсько-польських стосунків: спроба історичного екстраполювання. *Науковий вісник ІФБУ «Добрий Пастир». Богослов'я: Зб. наук. праць*. 2017. Вип. 10–11. С. 242–252. URL: <http://www.journal.ifaiz.edu.ua/index.php/gp/article/view/174/238> (дата звернення: 2.08.2025)
10. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин. Портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. Івано-Франківськ. 2006. 168 с.
11. Беген О. Спроба владики Григорія Хомишина запровадити Католицьку Акцію у Станіславівській єпархії. *Історія релігії в Україні. Науковий щорічник*. Львів, 2010. URL: <http://www.laityugcc.org.ua/istorija-mirjanskix-ruxiv/articles/sproba-vladiki-grigorija-xomishina-zaprovaditi-katolicuku-akciju-u-stanislavivskij-jeparhiji.html> (дата звернення: 2.08.2025)
12. Пастирський лист Григорія Хомишина до клиру і вірних Станіславівської єпархії про большевицьке переслідування релігії. Станіславів, 1930. 14 с.
13. Пастирський лист Григорія Хомишина Єпископа Станіславівського до Клира Єпархії Станіславівської про Византийство. 1931. Станіславів. 40 с. URL: https://homyshyn.te.ua/wp-content/uploads/2020/04/Pastyrskiy_lyst_do_dukhovenstva_Stanyslavivskoi_jeparkhii_pro_vyzantiistvo.pdf (дата звернення: 3.08.2025)
14. Пастирський лист Григорія Хомишина Єпископа Станіславівського до Клира і Вірних Станіславівської Єпархії про католицьку акцію. 1934. Станіславів. 16 с. URL: https://homyshyn.te.ua/wp-content/uploads/2020/04/Pastyrskiy_lyst_pro_Katolytsku_aktsiiu.pdf
15. Пастирський лист Григорія Хомишина єпископа Станіславівського до клира Станіславівської єпархії «Пекучі справи сучасности». *Нова зоря*. 1930. 4.44. 15 червня.
16. Відозва Преосвященного Григорія Хомишина до Всечесного духовенства Станіславівської єпархії о пресі як дуже важній збруї нинішньої доби. Станіславів, 1931. 13 с. URL: https://homyshyn.te.ua/wp-content/uploads/2020/04/Vidozva_do_dukhovenstva_Stanyslavivskoi_jeparkhii_o_presi_iak_duzhe_vazhnii_zbrui_nynishnoi_doby (дата звернення: 4.08.2025)
17. Хомишин Г. Відозва до всечесного духовенства Станіславівської Єпархії (3 нагоди Пастирського Листу про Католицьку Акцію). Станіславів. 1934. URL: https://homyshyn.te.ua/wp-content/uploads/2020/04/Vidozva_do_dukhovenstva_Stanyslavivskoi_jeparkhii_z_nahody_lysta_pro_Katolytsku_Aktsiiu.pdf (дата звернення: 5.08.2025)
18. З 31 липня 1924 року постановою Сейму розпочалась полонізація Західної України. URL: <https://westnews.info/news/Z-31-lipnya-1924-roku-postanovoyu-Sejmu-rozpochalas-polonizaciya-Zaxidnoyi-Ukrayini.html> (дата звернення: 7.08.2025)
19. Білавич Г., Савчук Б. Товариство «Рідна школа» (1881–1939 рр.). Івано-Франківськ, 1999. 208 с.

20. Дзерович Ю. Опіка митрополита Андрея Шептицького над українським шкільництвом. *Рідна школа*. 1939. 15 липня. С. 205–208.
21. Ясінчук Л. 50 літ. «Рідна школа» 1881–1931. Львів: Накладом т-ва «Рідна школа», 1931. 271 с.
22. Священик з Поділля. З рукою на серці. *Нова Зоря*. 1938. 23 січня. Ч. 5. С. 4–5.

Kostyuk L.V., Fedoriv I.O. PARTICIPATION OF BISHOP HRYHORIY KHOMYSHYN IN THE DISCUSSION ON THE ACTIVITIES OF SECULAR CULTURAL AND EDUCATIONAL SOCIETIES UNDER THE AUSPICES OF THE GCC

Bishop of Stanislaviv Hryhoriy Khomyshyn's participation in the public and ecclesiastical debate on the role and content of secular cultural and educational societies under the auspices of the Greek Catholic Church (GCC) in the interwar period of the 20th century are examined in the article. His concept of cooperation between the clergy and lay organizations, in particular the "Prosvita" and "Ridna Shkola" societies, which actively influenced the national and cultural development and patriotic consciousness of the Ukrainian population of Eastern Halychyna, was analyzed. The purpose of creating and the peculiarities of the activities of the clerical cultural and educational society "Skala," initiated by the bishop, are outlined. Particular attention is given to the bishop's position on the need to subordinate secular cultural and educational activities to moral and religious principles in order to stop the spread of atheistic and communist sentiments in the Eastern Halychyna region, as well as to avoid excessive politicization and ideologization of such structures. Based on pastoral letters, proclamations, and orders issued by the bishop, it is evident that H. Khomyshyn, as an spokesman of the conservative Catholic approach, sought to establish a model of interaction between the church and public institutions that would combine national-patriotic education with Christian principles. The discussions between supporters of greater autonomy for secular societies and those who insisted on their subordination to church supervision, including the position of A. Sheptytsky are highlighted in the article. It is shown that the activities of Bishop H. Khomyshyn in this context were aimed at preserving the religious identity and moral unity of Ukrainian society during the Polish state policy of Polonization of Ukrainian education and interwar geopolitical challenges. It has been proven that his participation in this discussion reflected the broader strategy of the Greek Catholic Church to harmonize religious, cultural, and national factors in the public life of Halychyna.

Key words: Hryhoriy Khomyshyn, Greek Catholic Church, Eparchy of Stanislaviv, clerical cultural and educational societies, "Ridna Shkola", "Skala", "Nova Zoria" magazine, Galician conservatism.

Дата надходження статті: 21.08.2025

Дата прийняття статті: 05.09.2025

Опубліковано: 05.12.2025